

PhD-értekezés tézisei

Pécsi Tudományegyetem - Természettudományi Kar
Földtudományok Doktori Iskola

Csapó Dániel Gábor

Kína térnyerése a Nyugat-Balkánon

Témavezetők:

Dr. Reményi Péter
Egyetemi docens

Dr. Végh Andor
Egyetemi docens

Pécs, 2022

1. Bevezetés

Kína térnyerésének, gazdasági megerősödésének, a nemzetközi politikai porondon való szereplésének az értékelése napjainkban, mind a tudományos, mind a politikai diskurzus egyik meghatározó eleme. A jelenség szakértői részről sokszor az amerikai-kínai rivalizálás lencséjén keresztül kerül a vizsgálatok középpontjába, illetve a kínai terjeszkedés víziójának az Övezet Út Kezdeményezés (BRI) vizsgálata által.

A BRI ugyanakkor egy, közel a fél világot magába foglaló kezdeményezés, amelynek a makroszintű vizsgálata ugyan lehetséges, de a jobb megértéséhez érdemes lehet a földrajzi tekintetben lehatárolt területekre koncentrálni. Az értekezés arra tesz kísérletet, hogy a kínai térnyerést abban a nyugat-balkáni régióban vizsgálja, amely a történelem során sokszor került különböző nagy, illetve regionális hatalmak befolyása alá. Ugyan a térség népeinek és államainak vannak történeti kapcsolódási pontjai Kínával, az ázsiai ország globális hatalommá való válása által napjainkra lett igazán meghatározó szereplő a térségben. A „kínai ajánlat” választásra készítette mind a helyi társadalmakat és vezetőket, mind a térségben már befolyással rendelkező külső aktorokat is.

A téma közép-európai és magyar perspektívából is relevánsnak mondható, ugyanis a nyugat-balkáni kínai jelenlét vizsgálata által következtetések vonhatók le annak természetét illetően. Mindemellett hazánk és más poszt-socialista országok is tagjai a kínai kezdeményezésre létrehozott 17+1 együttműködésnek, ami a BRI helyi kivetülésének is tekinthető. A Budapest-Belgrád vasútvonal felújítása pedig az együttműködés egyik zászlóshajó projektje. Magyarországon pedig ez idáig nem készült átfogó tudományos munka a nyugat-balkáni kínai térnyerés kapcsán.

2. Célkitűzések

Az értekezés kutatási kérdésekre ad választ, ezáltal közelebb kerülve a térségbeli kínai térnyerés természetének és jelentőségének megértéséhez. A kérdések megfogalmazásánál szempont volt, hogy a

szakértők, kutatók és szélesebb publikum érdeklődését is felkeltse, illetve, hogy az ezekben a körökben leggyakrabban felmerült dilemmákra próbáljon empirikus, leíró és elemző módszerekkel választ adni.

Az értekezés célja, hogy a szakirodalmi áttekintés és a kínai térnyerés általános jellemzése mellett bemutassa és elemezze a kínai háttérű projekteket, illetve a gazdasági politikai kapcsolatokat. A dolgozatban a legfontosabb aspektusok, így a kapcsolódási pontok (történelem, gazdaság, kultúra, politika), a közlekedési, illetve az energetikai infrastruktúrában megvalósuló beruházások kerülnek részletes bemutatásra, elemzésre. Az értekezés külön hangsúlyt fektet Szerbia szerepére, amely a térség kulcs államának tekinthető a kínai térnyerés tekintetében. Emiatt is kerülnek bemutatásra az ebben az országban megvalósuló kínai háttérű közlekedési infrastruktúra fejlesztések olyan módon, hogy annak mértéke összehasonlítható legyen a többi külföldi aktor által támogatott/finanszírozott projektek mértékével.

A kutatási kérdések a következők:

- **Milyen területeken** van jelen Kína a térségben?
- A tárgyalt területeken **milyen befolyással** rendelkezik, **mennyire fontos** szereplő?
- **Miért tud** Kína pozíciókat szerezni ezeken a területeken és **hogyan teszi** ezt?
- A nyugat-balkáni államok, lakosok, illetve a térség sorsát befolyásoló további külső aktorok, **hogyan viszonyulnak** a kínai térnyeréshez?
- A dolgozat egyes esetekben arra is kitér, hogy a **jelenleg zajló folyamatok** (például a globális felmelegedés elleni küzdelem hatása a szénerőművek építésére) **milyen módon befolyásolják** a kínai jelenlétet a vizsgált térségben.

3. Kutatási módszerek

Kutatási módszerek tekintetében megjelenik a statisztikai adatok elemzése és ábrákon való közlése. A gazdasági adatok tekintetében a források közül érdemes kiemelni a fizetős The Vienna Institute for International Economic Studies (wiiw) által gyűjtött adatbázist, illetve a China Global Investment Tracker által közölt adatokat. A Kínáról kialakított kép elemzéséhez pedig az International Republican Institute, illetve a BiEPAG felmérései bizonyultak hasznos forrásnak.

A módszertan részét képezi a különböző narratívák bemutatása, amit egyfajta diskurzuselemzésként is lehet értelmezni. Ide tartozik politikusok nyilatkozatainak, állami szervek közleményeinek az ismertetése és kontextusba helyezése. A dolgozat megírásához különböző adatbázisok kerültek kiépítésre és az adatok ábrákon és térképeken is megjelenítésre kerültek. Az adatbázisok megalkotásához elsődleges és másodlagos források is igénybe lettek véve. Így többek között minisztériumi jelentések és stratégiák, európai uniós fejlesztési tervek és különböző szakportálok, NGO-k, agytrösztök és hírügynökségek kínai beruházásokkal kapcsolatos ismertetései is.

A kínai térnyerés vizsgálatának az egyik nehézsége, hogy sok projekt megmarad a bejelentés szintjén. Egy aláírt egyetértési megállapodás nem jelenti azt, hogy az adott projekt ténylegesen realizálódni fog így ezeknek a vizsgálata által nehéz következtetéseket levonni a kínai térnyerés intenzitásáról. Több esetben pedig a már megkezdett munkálatok is különböző nehézségekbe ütköznek. Mindezek kiküszöbölése érdekében a dolgozat gondot fordít arra, hogy egyrészt ismertesse a beruházásokat övező ellentmondásokat, illetve, hogy minél több forrás bevonásával bemutassa a különböző projektek „életútját”, éppen aktuális állapotát és kilátásait.

4. Eredmények összefoglalása

Az értekezés kitér arra, hogy milyen különbségek és hasonlóságok vannak a kínai térnyerés tekintetében a különböző nyugat-balkáni országok között. Megállapítható, hogy a kínai fél jellemzően hasonló

ajánlatokkal él a régióban. Vagyis az általában állami kézben lévő vállalat ajánlatot tesz különböző projektek kivitelezésére, amelyek finanszírozásának a nagy részét hasonló kondíciókkal biztosítják a kínai bankok. A fogadó államokban azonban (geo)politikai, gazdasági és külső okok miatt is eltérő mértékben van jelen Kína.

A kutatási kérdésekre adott válaszok a következőképpen foglalhatóak össze:

- **Milyen területeken** van jelen Kína a térségben?
- A tárgyalt területeken **milyen befolyással** rendelkezik, **mennyire fontos** szereplő?

A kínai működőtőke-befektetések mértéke Szerbia kivételével a nyugat-balkáni országokban csekély mértékűnek mondható és Szerbiában is az elmúlt években nőtt nagyobb mértékben az értéke. A kétoldalú kereskedelmi kapcsolatok kapcsán látható, hogy mindegyik nyugat-balkáni országnak kereskedelmi hiánya van Kínával szemben. Ugyan a Kínából való import mértéke magasabb, mint az exporté a nyugati aktorok dominanciája a meghatározó a térség országainak kereskedelmi kapcsolatait illetően. Hasonló állapítható meg az államok külső adósságát megvizsgálva, bár itt kiemelendő Montenegró esete, amelynek a sokat kritizált autópálya építése miatt meghatározó mértékű adóssága alakult ki Kína irányába, amelynek a visszafizetésével is gondjai akadtak.

A kínai jelenlét a Nyugat-Balkánon leginkább az energetikai és közlekedési infrastruktúra fejlesztésében nyilvánul meg. Az értekezésben a közlekedési infrastruktúrában megvalósuló projektek térképen is megjelenítésre kerülnek és a kínai háttérű mellet a többi külföldi aktor által véghezvitt beruházás is megjelenik. Az adatbázisból arra a megállapításra lehet jutni, hogy Bosznia-Hercegovinában, Észak-Macedóniában, Montenegróban és Szerbiában is meghatározó szerepe van a kínai háttérrel megvalósuló projekteknek. A dolgozat Szerbia esetében összehasonlíthatóvá is teszi a kínai háttérű projektek mértékét a többi finanszírozóval. A minisztériumi jelentésekből épített adatbázis adataiból kiderül, hogy Kína az ismert finanszírozással

rendelkező beruházások értékének közel az ötödéért felel, ami jelentős aránynak tekinthető.

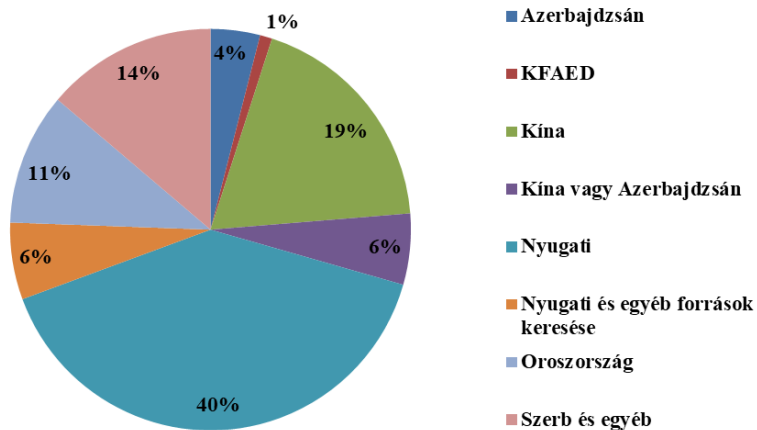
A nyugat-balkáni gerinchálózat és a jelentősebb közlekedési infrastruktúra-fejlesztési projektek (tervezett, megvalósult és építés alatt)

Jelmagyarázat: A: Törzs- és átfogó közúthálózat - befejezett, B: Törzs- és átfogó közúthálózat - tervezés/fejlesztés alatt, 1a: Európai Unió érdekeltségű közútfejlesztés, 1b: Európai Unió érdekeltségű vasútfejlesztés, 2a: Kínai érdekeltségű közútfejlesztés, 2b: Kínai érdekeltségű vasútfejlesztés, 3: Orosz érdekeltségű vasútfejlesztés, 4: Török érdekeltségű közútfejlesztés, 5: Azeri érdekeltségű közútfejlesztés, 6: Amerikai érdekeltségű közútfejlesztés

Forrás: (European Commission 2016), valamint saját gyűjtés alapján szerkesztette: Reményi Péter, Csapó Dániel Gábor és Csapó-Kádár Tünde (Reményi P. - Csapó D. G. 2021 alapján)

Szerbiai közlekedési infrastruktúrában megvalósuló projektek finanszírozása

Forrás: saját szerkesztés Csapó D.G. 2021B alapján

Az energetikai projekteket vizsgálva Kína szerepe a szénerőművek építése kapcsán tűnik ki Szerbiában és Bosznia-Hercegovinában is.

Mindemellett megállapítható az is, hogy ezt a portfólióját vélhetően le fogja építeni a jövőben Kína és helyére léphetnek a megújuló energiaforrást hasznosító erőmű kapacitások kiépítései.

- Miért tud Kína pozíciókat szerezni ezeken a területeken és hogyan teszi ezt?

A 2008-as gazdasági világválság és Kína erre adott válasza az egyik katalizátora lehetett az ázsiai ország térnyerésének a Nyugat-Balkánon. A kínai COSCO már 2008-ban megszerzi az üzemeltetési jogokat a pireuszi kikötőben, hogy aztán később a többségi tulajdon is az övé legyen, ezzel megalapozva a Belgrád-Budapest vasútvonal fejlesztésének a létjogosultságát is. 2014-ben Belgrádban megépül a Pupin híd, ami az első jelentős kínai hátterű infrastrukturális beruházás, nemcsak a Nyugat-Balkánon, hanem Európában is.

A kínai pozíciószerezés fontos eleme a tudatos hálózatépítés, amiről a BRI, illetve a 17+1-es csoportosulás is szól. Kína ugyanakkor olyan projekteket is támogat a térségben, amik nem feltétlen kapcsolódnak szorosan a BRI stratégiai céljaihoz, viszont a nyugat-balkáni államoknak fontosak. Ezzel egy olyan igényt tud kielégíteni, amire a nyugati aktorok nem képesek/hajlandóak. Ez látszik kirajzolódni egyes útépitések és a hőerőművek megépítése kapcsán is, utóbbi miatt pedig az európai integráció felé haladó országok szembe is kerülnek az EU-val. A közlekedési infrastruktúra tekintetében ugyanakkor van lehetőség a kooperációra is a nyugati szemléletű és a kínai konnektivitási stratégiák között.

A kemény infrastruktúra kiépítése mellett a politikai, kulturális kapcsolatok kiépítése is része a kínai pozíció szerzésnek a térségben. Kína legfőbb szövetségese ezen a téren Szerbia, míg Koszovó függetlenségét nem ismeri el. A kínai soft power fontos eszközének tekinthető Konfuciusz Intézetek megtalálhatóak több nyugat-balkáni országban is és egyelőre kevésbé vannak kitéve az amerikai vezetés által kezdeményezett negatív megkülönböztetésnek. Mindemellett a kínai soft power lehetőségei a kulturális és nyelvi korlátok miatt is korlátozottnak tekinthetők.

- A nyugat-balkáni államok, lakosok, illetve a térség sorsát befolyásoló további **külső aktorok, hogyan viszonyulnak** a kínai térnyeréshez?

A helyi elitek, kormányok nagyrészt lehetőségként tekintenek a kínai jelenlétre és igyekeznek kihasználni az ebben rejlő lehetőségeket. Ez azonban kockázatot is rejt magában, mivel az átadott fejlesztések jelentette előnyök kihasználása mellett sok projekt esetében (pl. széntüzelésű erőművek építése, Linglong Tíre gyárépítése) nem csak az elégedetlen helyi lakosokkal, vagy NGO-kal kell szembenéznük, hanem a nyugati sajtó, EU-s intézmények és a politikusok kritikáival is.

Az értekezés a politikusi nyilatkozatok és a különböző kormányzati és egyéb szervezetek által közölt dokumentumok vizsgálata által arra a megállapításra jut, hogy a kínai térnyerést a narratívák harca is kíséri. Az USA-ban kétpárti konszenzus uralkodik Kína riválisként való kezelése kapcsán és többek között Észak-Macedóniában és Montenegróban is az egyik legnagyobb amerikai építőipari vállalat, a Bechtel próbálja kihasználni a kormányváltások okozta helyzetet és különböző útépitési projektekből részt venni, amire a kínai térnyerésre adott válaszként is lehet tekinteni. Az EU sok esetben egyensúlyozni próbál, bár az az Európai Parlament sokszor elítélően fogalmaz a kínai jelenlét kapcsán az Európai Tanácsról a konszenzusos döntéshozatali mechanizmusa miatt ez nem mondható el.

- **Milyen kilátásai** vannak a kínai jelenlétnek és ezek hogyan befolyásolják a folyamatokat?

Ugyan egyes térségbeli kormányváltások után alábbhagyott a kínai projektek utáni kereslet, viszont a kínai vállalatok már kiépítették a hídállásaikat a Nyugat-Balkánon, így amennyiben ezekben az országokban megváltozik a politikai környezet vélhetően újra fontos pozíciókat tud szerezni az ázsiai ország. Szerbia és részben Bosznia-Hercegovina pedig továbbra is fontos terepe a kínai térnyerésnek

A témakörben megjelent publikációk jegyzéke:

- Dániel Gábor Csapó (2021): Funding of Transport Infrastructure in Serbia: China in Focus, *China Report: A Journal of East Asian Studies*, Vol.57, no.2, pp.210-228, Scimago-besorolás: Q3

- Reményi Péter, Csapó Dániel Gábor (2021): A szállítási infrastruktúra fejlesztése és a geopolitika összefüggései a Nyugat-Balkánon, *Földrajzi Közlemények* 145. évfolyam/1.szám pp. 17-31.

- Csapó Dániel Gábor (2021): Kínai jelenlét Bosznia-Hercegovinában és Szerbiában. Autonómia és önrendelkezés a Balkánon, szerkesztette: Ördögh Tibor, III. Balkán konferencia kötet, Ludovika Egyetemi Kiadó, ISBN: 789635314157

- Dániel Gábor Csapó (2020): Chinese backed energy projects in the Western Balkans: where supply and demand could meet, *Romanian Journal of European Affairs*, 2020, vol.20, no.2, pp. 100-119. Scimago-besorolás: Q2

- Csapó Dániel Gábor (2018): Kína részvétele a nyugat-balkáni energiaprojektekben. „Kelet-Ázsia és a világ a 21. században” Konferenciakiadvány, Budapesti Gazdasági Egyetem Keleti Üzleti Akadémia Központja Budapest pp. 143-161.o

- Csapó Dániel Gábor, Reményi Péter (2018): Kína térnyerése a nyugat-balkáni országokban. *Mediterrán és Balkán Fórum*, 12. évfolyam/1. szám pp. 2-19.